

розвитку української держави, культури, науки, освіти.

Виділення пріоритетного напрямку камерально-археографічної діяльності, уособленого в понятті *археографічна україніка* як документально-інформаційної системи вторинного науково-довідкового рівня, розробку концепції, програми та шляхів її реалізації необхідно розглядати як основу подальшого розвитку документально-інформаційної інфраструктури нашого суспільства. Головною методологічною проблемою є розробка питань архівознавчого, археографознавчого та інформаційного забезпечення

Національної архівної інформаційної системи України (НАІС) як складової «Археографічної україніки». Першочерговим ми вважаємо побудову основної археографічної концепції НАІС і теоретико-методологічних та методичних засад археографічного опису як джерелознавчого методу розкриття змісту та складу документальних архівних систем за допомогою нових інформаційних технологій і створення національної зведеної бази даних архівної та рукописної інформації України.

Оксана Матвієнко

ВИМОГИ ДО ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ (для бібліотечних процесів)

Розкривається сучасна тенденція - спільне використання ресурсів та досвіду під час автоматизації бібліотечних процесів.

Зараз, коли чимало бібліотек та інформаційних служб готові до етапу вдосконалення, необхідно визначити деякі положення щодо систем автоматизації.

Кожна з них має відповідати певним характеристикам¹. Йдеться про гнучкі та оперативні засоби каталогізації; можливість завантаження записів від зовнішніх джерел; контроль книговидачі; систему комплектування; доступ до зовнішніх баз даних (БД) та систем електронної пошти тощо.

Безперечно, що програмне забезпечення залежить від матеріальних можливостей установи.

Нині бібліотеки кооперуються і створюються бібліотечні мережі.

Оскільки в діючих у нас програмних засобах (ПЗ) для автоматизації бібліотечних процесів, на жаль, не враховані специфічні вимоги сучасних бібліотечних технологій, то в майбутньому може виникнути чимало проблем.

ПЗ здебільшого є «закритими», тобто такими, що пропонують певний стандартний набір полів і не дають змоги змінити структуру БД - доповнення полів до вже існуючої структури або їх модифікацію. Особливо це стосується програм, реалізованих засобами dBase-

подібних СУБД. Вони не відповідають вимогам MARC-формату по підтримці повторюваних полів та підполів (поля тільки фіксованої довжини), не мають засобів експорту/імпорту і потребують конверторів.

Використання навіть в одній бібліотеці, підрозділи якої не сполучені в локальну мережу, різних пакетів програм, котрі не мають засобів формування файлів обміну, призводить до невиправданого дублювання. Замість того, щоб передати дані на магнітному носії з одного відділу бібліотеки в інший, наприклад, з відділу обробки до відділу зберігання, і під'єднати їх за допомогою засобів імпорту до БД, останній змушений вводити ті ж самі дані.

У разі переходу на нові ПЗ необхідно перевірити: систему на «відкритість»; основну підсистему (тобто, каталогізацію), що повинна мати елементи, без яких неможливо створити каталог: введення даних у MARC-форматі, контроль за достовірністю інформації (авторитетний контроль) і засоби експорту/імпорту файлів, що відповідають стандартам на обмінні формати Міжнародної організації по стандартизації ISO 2709 для додавання записів із зовнішніх БД²; засоби

пошуку (можливість використання булевих операторів, пошуки по вільному тексту, по обмеженому терміну пошуку); систему на можливість підтримки повнотекстових БД, тобто чи є обмеження на довжину запису і об'єм БД; чи є обмеження на повторюваність полів; роботу в мережі.

Нині, коли співіснують традиційні та нові інформаційні технології, бажано, щоб автоматизована система (АС) виконувала й звичні бібліотечні операції, приміром, такі, як друк каталожних карток у ГОСТ 7.1-84.

БД часто проектувалися інтуїтивно, не враховувалися вимоги стандартів на формат бібліографічного запису (БЗ). Наслідок: створені при цьому файли БЗ не збігаються з вимогами MARC-формату і не можуть бути завантажені в нові ПЗ, що спричинює їх модернізацію. Як правило, програмні продукти не мають засобів конвертування з одного формату в інший та засобів експорту/імпорту у форматі ISO 2709. Єдиною з розповсюджених в Україні систем, що має ці засоби, є CDS/ISIS. Вона дає змогу конвертувати записи довільного формату у MARC-формат і створювати файл обміну в форматі ISO 2709 для обміну з іншими системами, що підтримують такі файли.

Однофункціональні системи поступаються інтегрованим автоматизованим бібліотечним системам (АБС), кожна може забезпечувати

¹ Robin T. Harbour. *Managing Library Automation*. - Aslib, 1994. - 50 p. - ISBN - 851423-36-1.

© Матвієнко Оксана Володимирівна, Київ, 1996

² Матвієнко О.В., Цивін М.Н. До питання про формат UNIMARC (критерій для вибору програмних засобів для ведення бібліографічних баз даних) // Бібл. вісн. - 1995. - №4. - С.5-6.

виконання понад 240 функцій, в яких всі підсистеми пов'язані між собою³.

Кількість підсистем у інтегрованій системі різна, але обов'язкові такі підсистеми з певним набором функцій:

1. *Підсистема каталогізації*. Має передбачати можливість занесення записів у MARC-форматі, забезпечення для експорту/імпорту записів у цьому форматі, при введенні даних - підтримку доступним у режимі on-line авторитетного файлу (AUTHORITY FILE) з забезпеченням системи перехресних посилань, тезаурусний контроль, перевірку на дублетність, здатність додавати нові копії до існуючого запису (наприклад, введення інформації про друге видання книжки, запис про яку вже існує в базі), забезпечення для перепису записів із зовнішніх БД.

У процесі пошуку інформації - окремий on-line-доступ для читачів і персоналу бібліотеки, тобто сприятлива ситуація для експертного пошуку із застосуванням булевої алгебри (EXPERT) та забезпечення простішого пошуку для непідготовленого користувача (NOVICE), можливість створення бібліотеками в модулі OPAC (ONLINE PUBLIC ACCESS CATALOGUE) власних допоміжних повідомлень (HELP). Системи мають надавати можливість пошуку по вільному тексту, по обмежених операторах за явним (коли система вимагає певний знак, який вказує, що це частина слова) та неявним обмеженням, спелінговий (орфографічний) пошук (у разі неможливості відшукати за заданим терміном система пропонує варіанти), гіпертекстовий пошук (HYPERSEARCH), мультимедіа, можливості віддаленого доступу до каталогу, можливість для читачів одержання інформації про їх власні абонементи чи заборгованості (SELF SERVICE).

³ Сукіасян Э.Р. Библиотечные системы в Европе // Научн. и техн. биб-ки. - №6, 1995. - С.68-74.

2. *Підсистема комплектування*. Під час комплектування належить забезпечити функції відбору і придбання документів для бібліотечних фондів, включаючи обробку серіальних видань:

- формування замовлень шляхом аналізу видань, одержаних від видавництва або завантаження файла книгопостачальника як файла потенційних вимог, пошук зовнішніх БД та копіювання з них бібліографічних даних, інформація від бібліографічних служб загального користування;

- контроль за одержанням і сплатою (внесення різних відомостей про доставку, повідомлення про прострочені терміни отримання примірників, закриття замовлень, обчислення здійснених виплат);

- статистична звітність (про несплачені замовлення, про фонд коштів, зіставлення даних з витратами за минулий рік та ін.).

3. *Контроль циркуляції документів (реєстрація книговидачі)*. Ця підсистема передбачає визначення термінів користування, розміри штрафів, терміни попередження, резервування за попереднім замовленням, встановлення та підтримку черги абонентів, якщо багато попередніх замовлень, швидке введення даних абонента за штрих-кодом читача або з клавіатури, статистичні відомості про ходові книги, та чимало деталізованіших функцій системи книговидачі.

В інтегрованих АБС використовується загальна для всіх підсистем машинопрочитувана БД у форматі MARC (складається з файла, що містить повні БЗ, одержані від підсистем каталогізації та комплектування)⁴.

БД організуються по-різному: додатково до бібліографічного файла можна створити ще кілька файлів для інших функцій системи або повний БЗ може розділятися на основні елементи, але в будь-якому

⁴ Шиндряева Н.М. Электронный каталог в библиотеках США // Там же. - С.54-66.

разі система функціонує на основі БЗ у MARC-форматі, до частин якого звертаються різні підсистеми для виконання певних операцій: підсистема OPAC - при пошуку інформації за певними пошуковими ознаками (автор, предметна рубрика, назва тощо), підсистема книговидачі для реєстрації видачі і повернення документа оперує шифром зберігання, назвою та прізвищем автора. Файл повного БЗ створюється у процесі каталогізації і проглядається системою при кожному запиті будь-якої з підсистем. Файл БЗ у MARC-форматі є центром усієї системи і тому найважливішою є підсистема каталогізації, у котрій створюється цей файл даних, і яка в такий спосіб зумовлює цілісність БД та нормальне функціонування всієї АС.

Щоб уникнути дублювання, для комплектування, замовлення і каталогізації різні бібліотеки та інформаційні центри можуть послугуватися записаною на магнітні носії у стандартному форматі бібліографічною інформацією, що поставляється спеціальними службами. При додаванні одержаних записів до даних бібліотеки і створенні об'єднаного масиву всіх документів повинні бути певні технічні та програмні зв'язи. Коли бібліотека лише починає автоматизуватися, мабуть, доцільніше та зручніше завантажити в систему вже готові машинопрочитувані записи.

Підкреслимо, що підсистема каталогізації, як основна в АБС, має бути повнофункціональною, і зокрема, обов'язково надавати можливість введення записів у MARC-форматі і забезпечення експорту/імпорту в ньому зі структурою файла обміну у форматі ISO 2709 (встановлюється Міжнародною організацією по стандартизації). Це відкриває шляхи для інтеграції інформаційних ресурсів бібліотек і міжнародного обміну інформацією для повного й оперативного задоволення інформаційних потреб користувачів.

Голянъ бо въши аще комоу хотаще пѣс
творити то растекашет самысливъ по
древу сѣрымъ въ комъ по зетманшны
мъ орломъ подъ облакы. : -

З рукопису
«Слово о полку Ігоревім»